

BESZÉLGETÉS

„Külszolgálatban”

Frigyesy Ágnes beszélget

Luka László és Nagy László honfitársainkkal,

akik 1956-ban kényszerből elhagyták Magyarországot

Luka László 1932-ben született Budán. Mint harmadéves orvostanhallgatót a koncepció „orvos-összeesküvésű perben” 7 évre ítélték. 1956. november 1-jén rabtársai a gyűjtőfogház parancsnokává választották, így ő bonyolította le az akkor még fogva tartott mintegy 1000–1200 politikai fogoly kiszabadítását. A forradalom leverése után Svájcba menekült. Orvosi diplomáját Zürichben, pszichiátriai képesítését Gensben szerezte. Szakmunkáin kívül a magyar olvasókönyvek erkölcsi tanításáról írt több tanulmányt, továbbá az öncenzúráról, az üldözésről és az üldöztetésről. 1977-ben életre hívta a *Dies Academicus Hungaricus Genevensis* magyar értelmiségi találkozót. 1984-ben a California State University adjunct professzora. A pszichiátriával való visszaélés elleni nemzetközi mozgalom aktív tagja. A bázei „Alapítvány a magyar kultúra támogatására külföldön” intézőbizottságának elnöke.

• A genfi értelmiségi találkozót 1990-ben első alkalommal tartották Budapesten. Mostani előadásában szólt arról, hogy a Diest büntudatból hozta létre. Mi volt ez a büntudat?

Az ember a mozaik jellegű emigrációban nem nagyon találkozott olyanokkal, akiknek a politikai hátterük azonos lett volna. Például akik 1956-ban a börtönből szabadultak, nem nagyon álltak szóba a kommunista párttagokkal vagy sztalinistákkal; még akkor sem, ha később a reform felé tendáltak az 1955–1956-os években. Húsz évvel később döbbszemtem rá arra, hogy az a két párttag, akivel együtt voltam a televízióban, milyen demokratikusan és antikommunista módon gondolkodik. Ekkor rossz lelkiismeretem lett, hisz húsz éven keresztül kerültem velük a találkozást. Akkor született meg a gondolat, hogy létre kell hozni egy olyan találkozót, ahol azok az emberek, akik a kommunista diktatúra és a pártállam ellen vannak, egymással szót érthetnek. Megismertem Méray Tibort, aki kiváló munkát végzett az Irodalmi Újságnál, de mert Sztalin-díjas ember volt, az újságját sem olvastam. Ez később büntudatot okozott.

• Ez a szellemi összetartozás, ami most megnyilvánult, kifejeződhetett-e Gensben ugyanígy évekkel ezelőtt? Van-e különbség a genfi és a budapesti találkozók között?

Nagyon nagy különbség, ha az ember, mint emigráns polgár egy emigráns találkozón összejön, ahol mindenki – körülbelül százan – ismer mindenkit. Itt a saját hazánkban a saját Akadémiánkban több mint négyszázan voltunk. Ez nagy találkozó volt és ez nagy különbség. A kerekasztalbeli párbeszédben hazaiak és külföldiek (magyarok) mindenki szeme láttára vitakoztak. Láthatóvá vált, hogy türelmetlenebbek és radikálisabbak a külföldön élők.

• Ön hangoztatta a Dies-en, hogy az emigrációnak nyugdíjba kell vonulnia. Most elhangoztok a hazai igények, hogy ne vonuljon nyugdíjba az emigráció. Hogyan látja mindezek után?

Csak a saját személyemben tudok beszélni az érzéseimről. Nagyon örültem Kosáry Domokos véleményének, amivel nyilvánvalóan ő sincs egyedül. Ez megváltoztatja bennem azt az érzést, hogy ez volt az utolsó. Azzal jöttem Budapestre, hogy ez lesz az utolsó Dies, amit megrendeztem. Mert én csak amatőr rendező voltam, szükséghelyzetben. Most már fölmerülhet a kérdés: hogyan lehet közös rendezvényt csinálni?

• Nincs vége tehát a Diesnek?

Azt hiszem: vagy nem kell, vagy minden évben kellene tartani.

• *A Diesen néhány előadó szerint Európában vagyunk, sosem szakadtunk ki belőle, mások szerint közeledünk felé. Önnek mi erről a véleménye?*

Ez sok szempontból értékelhető. A negyvenéves megszállás – csakúgy, mint a 150 éves török – megváltoztatta a körülményeket. Ha például a levegőnek a szennyezettségét vizsgálnánk, akkor azt mondhatnánk, sokkal jobban hasonlít a Szovjetunióhoz vagy Romániához, mint a rendre vigyázó Nyugat-Európára. Ha az utca követetét nézzük, megint csak nem tartozunk Európához. A közszolgáltatás, a bürokrácia teljesen Ázsia. Vagy a cenzúra. Hat hónapja demokratikusan megválasztott kormány működik és az ÁVO még mindig lopja a leveleket. Ez Kelet. A telefon sem úgy működik, ahogy kellene. Ha a finommechanikát nézzük, talán közelebb jutunk Európához, de éppen elmondta Bod Péter miniszter, hogy nem tudják áruikat Nyugatnak eladni, mert nem versenyképesek. Itt is baj van. Ha a kultúrát tekintjük, akkor Magyarország teljesen Európában van, mert a magyar kultúra nyugat-európai orientáltságú.

• *A tehetségeink, a gondolkodó ember megállja – megállná-e a helyét Európában?*

Egész biztosan. Ezt a magyar emigráció is bizonyítja, akik nulla pontról, nyelvtudás, minden nélkül hagyták el az országot 1956-ban, s most legtöbbször átlagon felüli helyzetben van.

• *Áttérve az ön személyes sorsára, 1956-ban hogyan és miért került külföldre?*

1956. október 23-án a börtönben a mérnöki irodán tanultam műszaki rajzolni. Darvas Iván színészünk bátyja volt a mérnököm. Ő 35, én 24 éves voltam. A börtönben jobb volt ezzel foglalkozni, mint gombvarrással, amit másfél évig csináltam. Október 31-én Darvas Iván megjelent a bátyjáért. Akkor tudtuk meg, hogy Budapesten forradalom volt és győzött. Engem megválasztottak börtönparancsnoknak.

• *Ez hol volt?*

Itt a gyűjtőben, Kőbányán. A Belügyről kiküldött ügynevezett igazolóbizottság szabotálni próbált, tagjai természetesen régi belügyesek voltak. Délig alig ment ki tíz-tizenöt ember, miközben 1000–1200-an voltunk. Ezt a szabotázszt lelepleztem és november 1-jén estig az egész börtön kiszabadult. Tudtam, hogy ha engem november 4-én megfognak, akkor az első fára felkötnek a szabotázsra indult szabadtársaság leleplezéséért.

• *Mind az 1200 ember megszabadult?*

Igen. A legsúlyosabb politikai foglyok is. Akkor már az összes politikai börtön kitört vagy kiszabadították, ez volt az egyetlen, amit még csukva őriztek. Nekem nem volt választásom. Ki kellett mennem. Azért jöttem ki, hogy segítséget kapjak a magyar szabadságharcra. Az amerikai követségen azt mondták: nem tudnak segítséget nyújtani, mert Magyarország része a Varsói Paktumnak és nem avatkozhatnak be. Így maradtam kint várva a nagy változást – most már 34 éve Svájcban.

• *Érdekes az ön sorsa, hisz 1200 ember önnek köszönheti az életét.*

Nem, csak a szabadságát.

• *Sokakat kivégezhettek volna, ha akkor nem szabadulnak. Ma már ezt nem lehet tudni. Találkozott-e ezekkel az emberekkel?*

Hogyne.

• *Milyen érzés velük találkozni?*

Mindig nagy öröm. Testvéreim, sorstársaim.

• *Ön milyen állampolgár Svájcban? Megtartotta a magyar állampolgárságát?*

Azt nem lehet elveszíteni.

• *Hontalan?*

Az voltam 15 évig. S akkor módomban volt a svájci állampolgárságot megszerezni. Sok-sok előnye van. Beszélhetünk a svájci politikába, másképp utazhatunk. Az embernek nem az volt a célja – főleg, ha családja van –, hogy hontalan maradjon esetleg 150 évig. Inkább legyen kettős állampolgár.

• *Be tudott illeszkedni a svájciak közé? Befogadják az idegeneket?*

Hogyne. Minden joggal rendelkezünk. De azért megmarad az ember idegennek.

• *A Diesen kívül miben tevékenykedik?*

Két dologban. Az egyik egy alapítvány a magyar kultúra támogatására külföldön. Ezelőtt 23 éve találta ki egy börtöntársam, aki 25 börtöntársát bevonva hozta létre az alapítványt. Ez az alapítvány létrehozta a Nagy Imre-díjat, amit többek között a kéziratok magyar irodalom terjesztőinek – Rajk Lászlónak, Nagy Bálintnak – adott 1983-ban, ha jól emlékszem. Az 5. Nagy Imre-díjat most osztották ki a Berlini Filmfesztiválon a Recsk című filmért. Ennek az

alapítványnak 12 éve az intézőbizottsági elnöke vagyok. Ezen kívül létezik egy nemzetközi mozgalom a pszichiátriával való visszaélés ellen, ami főként a Szovjetunióban létezik. Politikai ellenzékietek elmeegógyintézetbe raktak, gyógyszerekkel és elektro sokkal kezelték őket, hogy elvegyék a kedvüket az ellenzéki magatartástól. Ez ellen szerveztünk világmozgalmat s ebben aktívan tevékenykedtem.

• *A svájci magyarságnak milyen fórumai vannak?*

Elsősorban diákszövetségek alakultak, hisz ők voltak a legaktívabbak. Minden egyetemi városnak volt diákszövetsége. Léteznek munkásszervezetek, azonkívül működik a Johannita rend, a máltaiak. A svájci magyar irodalombarátoknak van körük és többféle klubjuk. Legalább 25–30 magyar egyesület van Svájcban.

• *Újságuk van?*

Kettő is: a *Magyar Híradó* és a *Duna*.

• *Visszaugorva Budapestre: hogyan érzi itthon magát? Hány éve nem jöhetett haza?*

1981-ben jöttem először. 1953-ban tartóztattak le, vagyis az 28 év. 1981-ben sem láttam nyugodtan az országot, mert apámat temették. 1986-ban újra jöttem a 35. érettségi találkozóra. Szóta, ahogy a változás elindult – a Magyar Demokrata Fórumnak alapító tagja vagyok – tehát az első kongresszuson itt voltam, mint genfi küldött. Genfben 10 alapító tag dolgozik. Akkor még az MDF szellemi mozgalomként működött, tehát mi nem egy pártba, hanem egy szellemi mozgalomba léptünk.

• *Ma is létezik ez a csoport?*

Az alapító tagok ugye azok is maradnak. Azt az ember nem tudja magáról lemosni, mint ahogy Jézus Krisztus tanítványai is tanítványai maradtak, még akkor is ha áálltak a másik oldalra. De mindenki megmaradt a Demokrata Fórumhoz közel, jóllehet, mi úgy látjuk, hogy minden demokrata erőt mozgósítani és támogatni kell. Egy fideszest vagy SZDSZ-est ugyanolyan szívesen támogatok, mint a Demokrata Fórumot, annak ellenére, hogy MDF-alapító vagyok. A szeretetemet vagy a demokrata igényemet nem korlátozom csak a Demokrata Fórumra.

• *Mivel tudják segíteni az itthoni politikai erőket?*

Különbséget kell tenni a fontos és nem fontos dolgok között. A hazai politikusok nagyon közel vannak az eseményekhez és ezért a fontosat a nem fontostól, a sürgőset a nem sürgőstől nem mindig tudják elválasztani.

• *Ön szerint mi a legfontosabb és legsürgősebb teendő?*

Nem vagyok politikus, de nyilvánvaló, nem lehetett volna hagyni, hogy az országból azok, akik hatalomnál voltak, annyit lopjanak, amennyit akarnak. Ezt a rablógazdálkodást valamilyen rendszabályozással meg kellett volna akadályozni. A másik, ki kellett volna szórni azokat az embereket, akik az idegen hatalmat kiszolgálták évtizedekig és most tovább gáncoskodnak.

• *1956-ot hogyan ünnepelték kint. Nem volt-e félszárnyú az emlékezés, hiszen tudták, hogy itthon nem lehetett ünnepelni?*

Epp azért sokkal nagyobb súlyt helyeztünk 1956 megünneplésére. Engem az a tisztesség ért, hogy a tízéves évfordulóra Genfből meghívtak Zürichbe az ünnepi beszéd megtartására. Tízezres fáklyásmenetet rendeztünk. A 25. évfordulóra is meghívtak Zürichbe, ahol több mint ezren voltak. 1956-ot a magyar emigráció mindig ünnepelte.

• *Most először itthon ünnepel?*

Meghívtak a Parlamentbe. Ezt a helyzetet nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az ember nem lehet két helyen.

• *Hogyan megy holnap a Parlamentbe?*

Vigyázok, mert az ember nagyon nagy érzelmi nyomás alatt van. Zokoghatnék, de nem szívesen zokog az ember ilyen öreg korban...

Nagy László 1921-ben született Budapesten. Iskoláit szülővárosában, majd Olaszországban és Svájcban végezte. Jogi és szociológiai diplomái után a politikai tudományokból doktorált. Újságírói pályáját a Magyarországi (Est Lapok) belső munkatársaként kezdte, majd 1947. január 29-ig a Független Kisgazdapárt sajtófőnöke volt. E napon hagyta el Magyarországot. Azóta egy hároméves „Szabad-Európás” intermezzót kivéve, Svájcban él. Két hivatást követett párhuzamosan: a *Gazette de Lausanne* külpolitikai szerkesztője volt; akadémiai karrierje pedig a Genfi Egyetemhez és a szintén genfi Nemzetközi Kapcsolatok Intézetéhez fűzi. Fontosabb könyvei: *Nagy Imre, reformátor vagy forradalmár?*; *Népi*

demokráciák története; Lenin-bibliográfia; Tanulmány Katangáról; 250 millió cserkész. Húsz éven át a Cserkész Világszövetség főtítkára volt. Jelenleg egy jelentős svájci tudományos kutatást támogató alapítvány elnöke.

• Ön diesbéli előadásában azt mondta, Magyarország rehabilitációja megtörtént. Mit értett ezen?

Jelenleg egy olyan potenciális helyzetben van Magyarország – Európához való csatlakozása szempontjából –, mint még soha történelmünk során. Kulturálisan mindig is Európához tartoztunk. De ha a gazdaságot, a technológiát, a közoktatást, a környezetvédelmet, a közegészségügyet nézzük, akkor sajnos nem vagyunk Európában. Magyarország az egyetlen állam Európában, ahol az élettartam csökken. Magyarországon a nevelésre a költségvetésnek 3,5 százalékát fordítják, az európai átlagban húsz százalék. Ezeket kell változtatni, hogy európaiak legyünk.

• Hazánk átalakulásában nagy szükség van mind a belső, mind a külső erőforrásokra. Ön mondta, hogy a belső erőforrások a fontosabbak. De ha nincsenek meg a feltételek – gondolok itt a pénzre –, akkor hogyan tudunk építkezni?

Mi az utolsó 15–20 évben olyan feladatokat láttunk el, amit az itthon élő magyarok nem tehettek meg. Nemcsak politikailag, hanem a kisebbségvédelem ügyében sem. A mi kiindulási pontunk, hogy miután itthon mindent el lehet most már mondani, ez nem a mi, hanem az itthoniak feladata. Nekünk az utolsó két-három évben a legfontosabb tevékenységünk az erdélyi magyarok megsegítése volt. Ezt továbbra is folytatjuk. Az ENSZ-ben, Genfben továbbra is szót emelünk a kisebbségek ügyében. A stafétabotot nem adjuk vissza teljesen. De az itthon élő magyarok most már nagyon jól el tudják intézni dolgaikat. Választmányi tagja vagyok a Magyar Demokrata Fórumnak, 27. tagként, amire büszkén gondolok, de a barátainak is megmondtam: nektek már nincs rám szükségetek. Amikor kezdtétek, nagyon sok mindent tudtam csinálni Svájcban, de erre most már nincs szükség.

• Létre tudott hozni Svájcban egy MDF-csoportot?

Van, kitűnően működik. Jelenleg magyarokat ösztöndíjjal kihozunk különböző továbbképzésekre. Annak idején a törekvéseink mind politikai jellegűek voltak, most áttértünk egy másfajta segítségre.

• Ritka pillanatnak lehattunk itt részesei a Dieszen, hisz a hazaiak és kint élő magyarok nyílt színen gondolatot cseréltek. Leomlott-e közülünk teljesen a válaszfal?

A pesszimisták közé tartoztam. Elég sokat járok haza és az volt a véleményem, hogy az itthon élők egy kicsit allergiásak arra, amit a külföldi magyarok csinálnak. Ezt respektálva mondtam Luka Laci barátomnak, hogy az utolsó Diessel menjünk nyugdíjba Genfben. Hívjuk ki Pestről a barátainkat és tartsunk egy utolsó ünnepi Diest. Laci azt mondta: menjünk haza! S Lacinak lett igaza, mert előadókkal, a közönséggel kötetlenül beszélgetve, mindenki azt hiszi, hogy erre szükség volt. Rengeteg feladatot vállaltunk el, amit szívesen elvégzünk, de nem tolakszunk. Csak ha erre minket kérnek.

• Most többször is kérték önöket. A pesszimizmusa elmúlt?

El, mert tévedtem. Azt kell mondanom, nagyon örülök, hogy tévedtem.

• Visszaugorva az előadásra, mik azok a mesterséges földrengések, amik ön szerint az elmúlt diktatúrában léteztek?

A pártállam nem tudott felszínen maradni, a létjogosultságát bizonyítani másképp, csak ha mindig ellenségeket keresett. Különféle ellenségképet találtak ki – az imperialistákat, a pártba férközött másképp gondolkodókat – és egy állandó nyugtalanságot, állandó földrengést tartottak életben. Erre építettek egy hadigazdálkodást, amire nem volt szükség, mert Európa békében élt a II. világháború óta. Magyarország milliókat költött el teljesen fölöslegesen.

• Egészen más jellegű, de bizonyos mesterséges földrengéseket érezek a pártok barcai között. Érez ilyen feszültséget?

Igen, és nagyon sajnálom. Azt hiszem, a mai nap kicsit hozzájárult nagyon sok tisztázatlan kérdéshez, természetesen elméleti síkon. A közönségben voltak barátaink, akik részesei a szócsatának, ahol a szenvedélyek és nem a gondolatok játsszák a legfőbb szerepet. Ez sem tartalmában, sem hangjában nem európai. Mi ezt nyíltan meg is mondtuk. Kívülről nézve ez nagy kárt okoz. De azt hiszem, ez az üzenet megértésre talált.

• A negatívumok mellett, ha optimistán szemléli hazánkat, milyen esélyeink vannak?

Egyetértek azokkal az emberekkel, akik azt mondják: a magyarokban van egy nagy élni akarás, egy óriási vágy, hogy jobban éljenek. Azonban teljesen nyilvánvaló, hogy ha a piacgazdaság felé közeledünk, annak áldozatait lesznek. Mindenütt voltak, vannak és lesznek

áldozatai. De természetesen ezeknek az áldozatoknak az életnívója növekszik az általános életnívóval. Svájcban a munkanélküliek Mercedessel mennek fölvenni a munkanélküli-segélyt. De Magyarországon először gazdagságot kell teremteni. Nem lehet igazságos felosztást csinálni addig, amíg nincs mit felosztani. Magyarországnak áldozatok során meg kell teremteni a gazdaságot, amiből először igazságtalanul részesülnek az emberek. Az igazságra csak akkor lehet gondolni, ha már kifizették az igazságtalanságokat. Ez így van mindenütt, sajnos.

- *Igy is nagy a türelmetlenség.*

Ez a legnagyobb baj, mert itt gyors általános jobbra fordulás nem lehet. A magyar nemzeti jövedelem alacsony, elvesztettünk sok kelet-európai piacot. A jelenlegi magyar árut Nyugaton nem lehet értékesíteni. A szakmunkásképzés rettentően alacsony, távolról sem éri el azt a színvonalat, ami megvan Németországban, Japánban, Koreában. Az iskolarendszer ehhez rossz, a technikai szakképzés rövid. Először olyan szakmunkásokat kell nevelnünk, hogy utolérjük Európát az áru színvonalával.

- *Az emberi feltétel adott?*

Szerintem megvan. Magyarországon az 1 km²-re eső Nobel-díjasok száma a legnagyobb a világon. Közülük, mint magyar állampolgár, egy sem kapta meg a Nobel-díjat, kivéve Szentgyörgyit, mert a tehetségeket innen elüldözték. De mindig maradt annyi, és ez az ország mindig tudott annyi új tehetséget termelni, amennyi kellett. Ezzel sosem volt és azt hiszem, nem is lesz baj.

- *Őn mikor hagyta el az országot?*

1947-ben, 43 évvel ezelőtt.

- *Kényszerből?*

A kisgazdapárt budapesti sajtófőnöke voltam. Azokban az időkben kezdődött azoknak a fiatalembereknek az üldözése, akiknek a múltjuk nem volt kompromittált. Azokat szerették a kommunisták, akiknek kompromittált múltjuk volt, mert így lehetett őket zsarolni. Véletlen folytán megtudtam, hogy engem is belekeverték egy összeesküvés perbe. Akkor hagytam el az országot. Biztos voltam benne, hogy hat hónap múlva visszajövök. 43 év lett belőle.

- *A határon hogy ment ki?*

Volt egy szolgálati útlevellem, ami egy misszióból maradt. Valódi svájci vízummal rendelkeztem, de nem volt orosz átutazási engedélyem. Bécsben azonban negyven dollárért bármelyik kávéházban meg lehetett venni. Félig-meddig legálisan mentem ki, mert akkor ők még szívesen vették, hogy ha valaki elmegy innen. Hat hónap múlva minden megváltozott. Barátaim, akiket a bíróság elé vittek ugyanebben a perben, sokan meghaltak, mások 15 évet vagy életfogytiglant kaptak.

- *Koholt vád alapján?*

Teljesen.

- *Konkrétan mivel?*

Összeesküvés az államrend ellen, kémkedés, ilyesmikkel. Most büszkén mondhatnám, hogy ezt és ezt csináltam, de nem csináltam a világon semmit.

- *Nyugat-Európában hogyan boldogult?*

Nyugat-Európa sokkal nehezebb mezőny, mint a magyar. Nagy a konkurencia. Sok szenvedésbe, fáradtságba, munkába került a boldogulás. Svájcban nehéz a külföldieknek boldogulni. De teljesen korrektek. Ha valaki az ő játékszabályait átveszi – ami között első helyen a sok munka szerepel –, akkor elfogadják az embert. Persze, egy idő után – egy svájci újság külpolitikai rovatvezetője lettem – már elő sem jött, hogy magyar vagyok, csak a nevem után.

- *Melyik lapnál dolgozik?*

Gazette de Lausanne. Több száz éves, patinás újság. Ennek egyébként a fiam a közép-európai tudósítója, január 1-jétől budapesti székhellyel.

- *Mikor jött először baza?*

1964-ben, amikor az új gazdasági mechanizmus kezdődött. Írtam róla egy öt-hat cikkből álló sorozatot.

- *Nem figyelték?*

Letették a piros szőnyeget és a legnagyobb udvariassággal fogadtak. A cikkeimre, amik rendkívül kemények és kritikusak voltak, azt mondták, ilyenre van szükségük.

- *Genfben otthon érzi magát?*

Genf egy puritán erkölcsű, száraz, nehéz, kozmopolita város. Egy magyarnak talán a legnehezebb. Egyharmada külföldi, a másik harmada nem genfi svájci, csak a maradék egyharmada genfi polgár. Kulturálisan könnyű a beilleszkedés, mert sok kulturális lehetőséget nyújt: színház, koncert, opera. Genfben nyolcszáz magyar él. Ha valakinek honvágya van, találkozhat a barátaival.

- *Tartják a kapcsolatot?*

Mindenkinek kialakult bizonyos érdeklődési köre. Nagyon sok a vegyes házasság. De a Genfi Akadémiai Napok minket összetartottak. Mindig megünnepeltük október 23-át és március 15-ét.

- *1956-ot most Budapesten fogja ünnepelni?*

Nem, hanem a berni magyar követségen. Most fordult elő először, hogy meghívták a svájci magyarokat.

- *Elégtétel-e a kinti magyarságnak, hogy itthon is szabadon lehet ünnepelni?*

Elégtétel. De sokaknak majdnem frusztrációt okoz, mert az ő életük ezzel célját veszítette. Azt mondják, kint ezért éltek és azt hiszik – elsősorban az öregek –, elveszítettek valamit.

- *Miközben mindannyian nyertünk.*

Így van. Csak nyertünk...

